

הרב יוחנן גבאי

המקדש בשכר עבודתו

ראשי פרקים

א. מקור	ו. שכירות "מתחילה ועד סוף"
ב. המקדש בהנאת מלוה	1. ש"ך – חוב מצטבר
ג. שיטת הרמב"ם	2. קצוה"ח – חוב למפרע
ד. ישוב דברי רמב"ם	ז. אומן קונה בשבח כלי
1. עפ"י קובץ שיעורים	ח. הלכה למעשה
2. הסבר עפ"י יד הרמ"ה	
ה. שיטת הרשב"א	
1. עפ"י דברי קהילות יעקב	
2. הסבר עפ"י האבני מלואים	

א. מקור

איתא בגמ' קידושין מח, א תניא עשה לי שירים נזמים וטבעות ואקדש אני לך, כיון שעשאן מקודשת דברי ר"מ, וחכמים אומרים אינה מקודשת עד שיגיע ממון לידה.

הגמ' מעמידה מספר אוקימתות למחלוקת ר"מ ורבנן :

1. לכו"ע ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף והוה מלוה, ונחלקו האם מקדש במלוה מקודשת אם לאו לדעת ר"מ מקודשת ולחכמים אינה מקודשת.
2. לכו"ע המקדש במלוה אינה מקודשת והכא בישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. לר"מ אין שכירות אלא לבסוף, ולחכמים ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף.
3. לכו"ע ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף ונחלקו האם אומן קונה בשבח כלי או לא, לר"מ אומן קונה בשבח כלי לחכמים אין אומן קונה בשבח כלי.

המקדש בשכר עבודתו

4. נחלקו בהוסיף נופך משלו לר"מ ס"ל מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה וחכמים ס"ל דעתיה אמלוה ואינה מקודשת.

לאוקימתא השניה, דלכו"ע המקדש במלוה אינה מקודשת ומחלוקתם בישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, לחכמים דס"ל דשכירות ישנה מתחילה ועד סוף אינה מקודשת,¹ ולר"מ ששכירות אינה אלא לבסוף מקודשת. למ"ד שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף פירושו שתשלום שכר העבודה מצטבר והולך עם התקדמות העבודה ועד סוף זמן העבודה ולמ"ד שישנה שכירות לבסוף פירושו שחוב שכר העבודה נוצר רק בגמר העבודה. לפיכך לחכמים שסוברים שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף והמקדש בשכר עבודתו אינה מקודשת כיון ש"כסף" הקידושין הוא שכר עבודתו וזה אינו אלא חוב שהצטבר בזמן ימי שכירתו והמקדש במלוה אינה מקודשת.

ולר"מ שסובר ששכירות אינה אלא לבסוף מקודשת כיון ש"כסף" הקידושין נוצר עתה בגמר העבודה, אינו נחשב כמלוה אלא כממון בעין.

רש"י מבאר את דברי ר"מ כך: "אינה לשכירות אלא לבסוף, כשמחזירין לה, והרי לשם קידושין הוא מוחלו אצלה ואין כאן מלוה כשמחזירין לה". לכאורה הסברו של רש"י תלוי בהבנת דברי הגמ' בקידושין (ו, ב) המקדש במלוה אינה מקודשת, ובמחילת מלוה מקודשת, ונחלקו הראשונים בהגדרה מהי מחילת מלוה או כלשונם הנאת מלוה.

ב. המקדש בהנאת מלוה

בגמ' שם המקדש במלוה אינה מקודשת, ופרש"י שצריך לתת לה מידי בשעת קידושין ומלוה להוצאה ניתנה וכבר הן שלה ומעות אחרים היא חייבת לו.

¹ הרשב"א (קידושין מח, א) שואל והרי זה כמקדש במלוה שיש עליה משכון וקי"ל שמקודשת ותירץ שמקודשת אם המשכון ניתן בתחילה לשם משכון אך בנידו"ד אעפ"י שיכול לתפוס בחפץ כמשכון מ"מ כיון שלא ניתן בתחילה לשם משכון אינה מקודשת.

"בהנאת מלוה מקודשת", מסביר רש"י כגון שהיתה חייבת לו כסף והאריך לה זמן הפירעון יאמר לה התקדשי לי בהנאה זו שהיית נותנת לאדם פרוטה או לי שיפייסני על כך.

ובתוס' שם (ד"ה דארווח) הסביר כגון שהיתה חייבת חוב לאדם אחר והגיע זמן הפירעון ובא זה (המקדש) ונתן למלוה פרוטה להאריך את זמן הפירעון ובהנאה זו מקדשה.

מדברי הראשונים משמע שההבדל בין המקדש במלוה לבין המקדש בהנאת מלוה הוא באמירתו של המקדש. דהיינו, אם המקדש אומר לה שמקדשה בכסף ההלוואה אינה מקודשת כיון שמלוה להוצאה ניתנה ואין כעת כסף שתוכן להתקדש בו (ואעפ"י שיש לה הנאה ממחילת החוב אינה מקודשת כיון שלא אמר לה שרוצה לקדשה בהנאת מחילת החוב ואה"נ אם יאמר לה התקדשי לי בהנאת מחילת החוב מקודשת). אבל אם אומר לה התקדשי בהנאת מלוה נפסק בגמ' שמקודשת כיון שאומר לה התקדשי בהנאת הארכת זמן הפירעון ויש לה הנאת ממון מזה – מקודשת.

ג. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (אישות ה, טו) כתב:

המקדש בהנאת מלוה הרי זו מקודשת כיצד כגון שהלוה אותה עתה מאתים זוז ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת זמן שארויח לך במלוה זו, שתהיה בידך כך וכך יום ואיני תובעה ממך עד זמן פלוני הרי זו מקודשת, שהרי יש לה הנאה מעתה להשתמש במלוה זו עד סוף זמן שקבע, ואסור לעשות כן מפני שהיא כרבית. ופירשו רבותי בהנאה מלוה דברים שאין ראוי לשומעם.

המקדש בשכר עבודתו

וכתב הראב"ד שם: הראשונים פירשו כגון שהגיע זמן המלוה ליפרע ומעותיו בידה מזומנים לפרוע, והיא היתה נותנת מיד ברצון דינר למי שמאריך לה הזמן חודש אחד, והאריך לה בשכר הקידושין מקודשת וזהו דארווח לה זימנא וכ"ש מה שכתב.

מדברי הראב"ד נראה שפירש "המקדש בהנאת מלוה" כך: מדובר שהיה לה הכסף לפרעון ומאריך לה זמן הפרעון מקודשת וכ"ש שבדוגמא שהרמב"ם הביא שמקדשה במלוה שנותן לה עתה, שתהא מקודשת. אבל לשיטת הרמב"ם (בניגוד לראב"ד ולשאר הראשונים) משמע שלא די בנתינת הנאה בהארכת זמן הפירעון, אלא צריך נתינה ממשית עתה וכדבריו² שילוח לה עתה ממון שתהנה ממנו.

לאור האמור לעיל לשיטות הראשונים (רש"י, תוס' ואף הראב"ד) אפשר להעמיד את הגמ' בקידושין (מח,א) שמקדשה בהנאת מלוה כדברי רש"י שם שתתקדשי לי בהנאת מחילת החוב עבור שכר עבודתי. אבל לשיטת הרמב"ם דס"ל שהנאת מלוה פירושה שצריך ליתן לה עתה הלואה ומאריך לה זמן הפירעון א"כ כיצד מקדשה והרי חייבת לו ממון על שכר עבודתו, ואף לדעה דס"ל ששכירות אינה אלא לבסוף והרי שבא ליתן לה את הנזמים נוצר החוב כלפי העבודה וכיצד מקודשת הרי מקדשה במלוה?

² בשיטת הרמב"ם צ"ל שמצריך שני דברים בקידושי אשה, האחד – שיתן לה עתה כסף או הנאה ממשית (כגון הלואה שנותן לה כעת לאפוקי מחילת חוב שאין בה עתה נתינה) והשני - שהאשה המקבלת צריכה להנות מהניתן לה.

ולכן הרמב"ם (אשות ה,כד) פוסק אדם שמקדש אשה בדינר זה ע"מ להחזיר אינה מקודשת וטעמו שהאשה אינה נהנית מהדינר ולא הגיע לידה כלום שהרי צריכה להחזיר לו (לדעת תוס' אין האשה מקודשת כיון שזה דומה לחליפין) וכתב אבני"מ (כט,סק"ד) בשם ב"ש אליבא דהרמב"ם שאם נתן לה דינר ע"מ להחזיר ואמר לה התקדשי לי בהנאה שיש בדינר מקודשת, אבל נתן לה בסתמא לקדשה בדינה אינה מקודשת כיון שהכוונתה היתה על הדינר ולא על הנאת הדינר, ואת הדינר צריכה להחזיר.

ועיין עוד בגרנ"ט (קידושין סימן צז) שתירץ את שאלת הרשב"א על הרמב"ם ששאל מדוע כשנותן לה כסף הלואה מקודשת ואם נתן לה זמן פרעון בהלואה ישנה אינה מקודשת והסביר לדברי הרמב"ם, בקידושין לא די בזכיית הכסף אלא צריך נתינת דבר קיים, וכך רצה לפרש בחילוק בין קנין לקידושין, שבקנין אפשר לעשות במלוה ולא בקידושין.

ד. ישוב דברי הרמב"ם

1. עפ"י קובץ שיעורים

בקובץ שיעורים (בי"ק אות קמד) מסביר את הסוגיא עשה לי שירים ונזמים שאין האומן מקדשה בחוב הממוני עבור עבודתו שהרי זה נחשב כמלוח אלא מקדשה בפעולה שעשה עבורה וקבלת הפעולה חשיבה כהנאה לחייב בתשלומים וה"ה דאפשר להתקדש בה.

ולפי זה אפשר להסביר דברי הרמב"ם כך: כאשר נותן לה את הכלי נותן בידה גם את הפעולה שעשה עבורה והיא נהנית מכך ומקודשת.³

2. הסבר עפ"י יד הרמ"ה

בשו"ת מהרי"ק (שורש ל' עמוד סד) מביא את שיטת יד הרמ"ה בסוגית קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה (קידושין מו,א) מקודשת בשעה שאביה נתרצה ולא למפרע.

ויש לשאול והרי נתאכלו המעות⁴ וכיצד מקודשת הרי זה דומה למקדש במלוח. שאינה מקודשת, וי"ל כיון⁵ שבתורת קידושין יבינן לה לא חשוב מלוח לעכב הקידושין, כדמוכח בקידושין נט,א האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר לי יום. רב ושמואל דאמרי תרוויהו שאם לא בא אחר וקידשה תוך 30 יום מקודשת לראשון, וטעמא כיון שבא הכסף לידה בתורת

³ יש ראשונים (מאירי בשם ראב"ד, תו"ס ר"י הזקן) שס"ל שמקודשת בשעה שסיים את מלאכתו ויש ראשונים (רשב"א בפירוש השני, ריטב"א) שס"ל שמקודשת בשעה שמוסר לה את הכלי וצ"ל בדברי הרמב"ם שס"ל כשיטות אלה.

⁴ יש ראשונים (מרדכי ראב"ה רשב"ם) דס"ל שקטנה מקודשת דווקא שלא נתאכלו המעות.

⁵ עיין ח"מ (לז, יט) שמסביר אליבא דיד הרמ"ה שמקדשה בהנאת מלוח.

קידושין אין זה נחשב כמקדש במלוה.⁶
לאור האמור לעיל אפשר להסביר את הרמב"ם כך: כאשר האשה נותנת לאומן טס של כסף שיעשה עבורה שירים או נזמים ותתקדש לו בכך, אין זה נחשב כחוב ומלוה כיון שזה בא לידה לשם קידושין. אבל עדיין צריך ביאור לדברים אלוש הרי הגמ' שם תלתה דין זה במחלוקת האם שכירות מתחילה ועד סוף או לבסוף ולמד ששכירות מתחילה ועד סוף אינה מקודשת משום דהוי כמלוה. ולדברינו שכיון שכסף זה בא לשם קידושין אין זה נחשב שמחלה. מדוע אינה מקודשת?

ה. שיטת הרשב"א

1. עפ"י דברי קהילות יעקב

הקהילות יעקב (קידושין סימן מו) בסוגיא שם האומר לאשה התקדשי לי לאחר ל' יום מקודשת, והטעם לכך כתב אליבא דהרשב"א כאשר מקדשה בתחילה, אין היא מתחייבת כלפיו חוב ממוני אלא אם אחד מהצדדים יחזור בו ממעשה הקידושין יוצר כעת חוב, אבל אם תהיה הסכמה של שני הצדדים לאותו מעשה קידושין אינו נחשב חוב וכאשר הבעל מסכים לאחר ל' יום לקידושין, מונע מהאשה חלות חוב ובהיא הנאה מקדשה.

לפי זה רצה להסביר כך את הסוגיא בעשה לי שירים ואקדש אני לך למ"ד ששכירות אינה אלא לבסוף מקדשה במניעת חלות החוב ובהיא הנאה מקדשה.

⁶ עיין באב"מ מ,א, שרוצה להסביר כך את שיטת הרשב"א (בסוגית מקדשה לאחר ל' יום קידושין כט,א) כיון שכסף בא מחמת קידושין אין בזה חסרון של מלוה. והטעם כיון שלא נגמר עדיין הקנין יש עליה להחזיר, רואים אותם כאילו הם בעין, ובאותה הנאה מקדשה משא"כ במלוה דעלמא הואיל ובשעת מתן מעות לא ניתן לשם קידושין.

2. הסבר עפ"י האבני מילואים

כתב הרשב"א (קידושין מח,א בסוגית עשה לי שירים) שני פירושים. הא' - שמשעת גמר הכלי מקודשת ואין צורך שיגיע הכלי לידה דאל"כ הוי כסף השכירות - מלוה, מגמר הכלי עד הנתינה.

הב' - אין הקידושין נגמרים אלא בחזרת הכלי שנהנית מקבלתו דהיינו שהקידושין מתחילים משעת גמר הכלי ומסתיימים בזמן מסירת הכלי.

נפ"מ בין שני הפרושים בזמן שיבא אחר ויקדשנה בין גמר הכלי לחזרתו לפירוש הראשון - אינה מקודשת לשני, כיון שנתקדשה לראשון משעת גמר הכלי. לפירוש השני - מקודשת לשני, כיון שקידושי הראשון לא נסתימו עד מסירת הכלי וכבר בא השני וקידשה.

באבנ"מ (סימן כח,לט) שואל על פרושו השני של הרשב"א והרי נעשה מלוה משעת גמר הפעולה עד שעת חזרתו של הכלי וא"כ כיצד מקודשת?

ותירץ עפ"י דברי הרשב"א שם (קידושין מז,א) שאמר לה התקדשי לי באלו (תמרים) והיתה אוכלת ראשונה ראשונה ואעפ"י שאין באחת מהן ש"פ מקודשת. כיון שכשאוכלת ברשותה אוכלת. ואין זה דומה למקדש במלוה, כי בשעה שמקדשה כל התמרים היו בעין ונחשב כמונה והולך ואין זה נחשב כמלוה כיון שקבלה לשם קידושין. מה שאין כן כשמקדשה בשכר הפעולה (למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף) שאינה מקודשת כי ימי שכירות מצטברים יום אחר יום ואינם עומדים כולם בבת אחת כי בשעה דאיתיה להאי ליתיא להאי.

לפי זה רצה לתרץ האבנ"מ את דברי הרשב"א כך: למ"ד ששכירות אינה אלא לבסוף אע"ג שמלוה נעשה משעת גמרו של כלי והקידושין לא נגמרו עד שעת החזרה כיון שבבת אחת אתו לא הוו כמלוה כיון שלשם קידושין ניתנו.

ו. שכירות "מתחילה ועד סוף"

יש להקדים ולבאר שישנם שני מושגים נפרדים זה מזה, האחד - "שכירות מתחילה ועד סוף" ופירושו, שחוב השכירות נוצר במהלך ימי עבודה. והשני - "אינה משתלמת אלא לבסוף" המתייחס לזמן הפרעון.

והנה בשו"ת הרא"ש כלל סט, יא נשאל וז"ל: ראובן השכיר חפץ לשמעון בסך ידוע לזמן מה, והיה חייב ראובן ללוי מאה זהובים והמחהו אצל שמעון, ויצא לו בהם במעמד שלושתם על סמך דמי השכירות (דהיינו שחוב לוי יפרע מדמי השכירות שהתחייב שמעון לראובן), ולא נתחייב בשכירות אלא חמישים זהובים כי לא צריך יותר לחפץ, ועתה תובע לוי משמעון מאה זהובים כי יצא בהם בסתם בלא תנאי, ושמעון אומר לא היה לראובן ביד אלא שכר החפץ.

תשובה: אם לוי מודה שעל שכר החפץ הבטחו לתת לו, ולא היה לשמעון ממעות ראובן אלא שכר אותו החפץ, אינו חייב ללוי כלום, אפילו דמי השכר שנשתמש בחפץ עד אותו היום, דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, והיינו כשיחזיר החפץ כדמוכח בההיא דעשה לי שירים ונזמים ואקדש אני לך (קידושין מח,א) הילכך אין כאן לא מלוה ולא פקדון.

1. ש"ך – חוב מצטבר

דברי הרא"ש הובאו להלכה בשו"ע חו"מ (קכו, יח) וביאורם כך: כיון דקי"ל ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, א"כ עד שעת הפרעון אין לא מלוה ולא פקדון, וא"כ שמעון אינו חייב ללוי כלום כיון שבזמן ההמתאה עדיין לא נוצר חוב.

וכבר תמה הש"ך שם על דברי הרא"ש והשו"ע, וכתב מה בכך ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, הרי קי"ל ששכירות מתחילה ועד סוף, והפירוש לכך שחוב השכירות מצטבר מתחילה ועד סוף ורק התשלום מתבצע בסוף השכירות, כמו שכתב הריטב"א בקידושין פרק האומר וז"ל "דכו"ע ישנה

לשכירות מתחילה ועד סוף ואם לא עשה אלא מקצת משתלם לפי חשבון וכן אם נאנס הכלי משתלם מן הבעלים דמלוה הוא גביהו, מיהו אין זמנו ליפרע אלא בסוף מלאכתו דקיי"ל שכרות אינה משתלמת אלא לבסוף", עכ"ל. ומדברי הרא"ש נראה שכיון ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, אף החוב נוצר בסוף ימי העבודה ולדברינו החוב נוצר מתחילת ימי השכירות ורק התשלום יבוצע בסוף. וא"כ מדוע שמעון פטור מלשלם ללוי והרי החוב ישנו וא"כ ההתחייבות שהיתה במעמד שלושתם תופסת?

ויש להוסיף ולשאול על שיטת הרא"ש והשו"ע אם שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, והפירוש שאין שום חוב ממוני כלפי המשכיר עד גמר המלאכה א"כ כיצד הגמ' בסוגיא דעשה לי שירים ונזמים (קידושין מח,א) אומרת שלחכמים אינה מקודשת כי שכירות מתחילה ועד סוף, הוי כמלוה הרי לדברי השו"ע והרא"ש שאין חיוב כלפי המשכיר עד שעת גמר המלאכה א"כ לא נחשב כמלוה. ומדוע אינה מקודשת?

2. קצוה"ח – חוב למפרע

בקצוה"ח (קכו, יג) מיישב את דברי הרא"ש כך: למ"ד ישנה שכירות מתחילה ועד סוף אין הפירוש שהחוב מצטבר מתחילה ועד סוף, אלא לאחר שהבעלים משלמים את החוב מתברר למפרע שהיה חוב על כל יום ויום מימי השכירות.

ולפי זה כיון דקיי"ל ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף דהיינו בזמן החזרת החפץ, א"כ רק אז מתברר שהיה חוב על כל ימי השכירות ולפיכך כיוון שבזמן ששמעון התחייב ללוי במעמד שלושתם עדיין לא נוצר חוב של שמעון (השוכר) כלפי המשכיר (ראובן) לכן שמעון לא חייב ללוי כלום⁷.

להלן נבחן שיטות הראשונים הסוברים כדברי הש"ך (דלא כקצוה"ח) בהגדרת ישנה שכירות מתחילה ועד סוף.

⁷ עיין עוד בתומים קכו, כב שמעמיד אוקימתא בדברי הרא"ש כדי ליישבו וסיים לדינא הנכון עם הש"ך.

הרשב"א קידושין מח, א שואל למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף שאינה מקודשת משום דהוי כמלוה. מאי שנא מהתקדשי לי באלו (תמרים) והיתה אוכלת ראשונה ראשונה, אעפ"י שאין באחת מהן שווה פרוטה מקודשת (קידושין מז, א) והטעם כיון שאוכלת ברשותה אוכלת, הכא נמי שכירות זו אינה ניתנת לחזרה וכל פרוטה ופרוטה שחייבת לו זוכה בזה בתורת קידושין, ומדוע אינה מקודשת?

ותירץ שבמקרה של התקדשי לי באלו התמרים מקודשת, כיון שכל התמרים נמצאים לפניו מונה והולך הוא. אבל שכירות בשעה דאיתיה להאי פורתא, ליתיה להאי, ולא אתי להאי עד דאזל ליה אידך, לא חזי לאצטרופי כלל, והלכך אינה מקודשת, אבל אי סבירא לך דאינה לשכירות אלא לבסוף כולא אגרא בבת אחת אתי והלכך מקודשת.

מדברי הרשב"א משמע שאם שכירות אינה אלא בסוף דהיינו שכר העבודה חל בסוף ימי השכירות (בגמר העבודה) הוי כתמרים המצויים כולם לפנינו, אבל למ"ד שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף דהיינו שכסף השכירות הלך והצטבר רגע אחר רגע אין אנו רואים את שכר העבודה כאילו עומד לפנינו כי בשעה דאיתיה להאי, ליתיה להאי.

מדבריו, משמע שסובר כדברי הש"ך ולא כקצוה"ח, דאלי"כ מדוע אינה מקודשת הרי לסברת קצוה"ח רק בגמר העבודה החוב מתברר למפרע וא"כ כל הסכום בבת אחת בגמר העבודה.

התוס' רי"ד (שם) שואל למ"ד שכירות מתחילה ועד סוף התינח פרוטות הראשונות הויין מלוה ואינה מקודשת בהן אבל מדוע אינה מקודשת בפרוטה אחרונה דאתיא עם גמר הכלי.

ותירץ שגם הפרוטה אחרונה הוויא מלוה גבה, שבשעת גמר הכלי מחויבת לו פרוטה אחרונה והקידושין חלים בשעה שמוסר לה את הכלי, לפיכך פרוטה אחרונה אף היא מלוה.

רואים מדבריו, שכל פעולה ופעולה שעושה עבור האשה, נוצר חוב ואף בפרוטה אחרונה, משמע שסובר כדברי הש"ך שחוב השכירות מצטבר מיום ליום ולא כקצוה"ח שסובר שבסוף העבודה החוב מתברר למפרע. לאור האמור לעיל אפשר להגדיר ולבאר את המחלוקת בגמ' (קידושין מח,א) האם ישנה שכירות מתחילה ועד סוף או אינה אלא לבסוף כך:

האומר שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, סובר שכל פעולה שהשוכר עושה אנו מסתכלים על כל פעולה בפני עצמה וממילא ישנו חיוב על כל פעולה ופעולה. ואילו לדברי האומר ששכירות אינה אלא לבסוף ההסתכלות על השכירות כעבודה אחת ארוכה, ולכן חיוב הממון יבא בסוף, לאחר גמר העבודה ולכאורה ישנה נפ"מ בין השיטות:

כאשר אדם שוכר את חברו לעשות פעולה עבורו וחזר בו באמצע העבודה. למ"ד שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף יחויב בתשלום חלקי ולמ"ד ששכירות אינה אלא לבסוף אפשר לומר שאינו חייב לו כלל כיון שלא סיים את העבודה שסיכמו עליה.

אבל מדברי התוס' (קידושין מח,ב) לא נראה כן שכתב שהמחלוקת האם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף או רק לבסוף זה דווקא בקידושין או בבונה בית לע"ז אבל לענין הא דאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום אפילו למ"ד דאין שכירות אלא לבסוף מצי מיהדר ביה, דלכי מיהדר ביה היינו סוף שכירותו.

כתב הרמב"ם (אישות כ,כ): "הרי את מקודשת לי במלאכה זו שאעשה עמך, ועשה עמה אינה מקודשת, אא"כ נתן לה פרוטה משלו" לפי שהשכירות יזכה בה הפועל מתחילה ועד סוף כל זמן שיעשה מן המלאכה יזכה במקצת מן השכר, ונמצא השכר כולו מלוה אצלה, והמקדש במלוה אינה מקודשת" מדברי הרמב"ם מוכח שכל פעולה ופעולה שעושה זוכה במקצת השכר כדברי הש"ך דלעיל (ודלא כקצוה"ח). ובאמת יש לעיין בדברי הרמב"ם שבהלכה יט

המקדש בשכר עבודתו

כתב: "אמר לה הרי את מקודשת לי בשכר שאדבר עליך לשלטון, ודיבר עליה לשלטון והניחה השילטון ולא תבעה אינה מקודשת, אא"כ נתן לה פרוטה משלו שההנאה שבאה לה מדבריו הרי היא כמלוה. והמקדש במלוה אינה מקודשת".

בעצמות יוסף (קידושין סג,א) מעיר על דברי הרמב"ם שבהלכה כ' כתב את הטעם שאינה מקודשת משום שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. ואילו בהלכה יט' לא הזכיר טעם זה.

המחנה אפרים (שכירות סימן יד) מיישב דברי הרמב"ם כך: במקרה שאמר אדבר עליך לשלטון לא כתב שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, כי פעולת, הדיבור לשלטון זהו פעולה חד פעמית, וכל עוד שלא דיבר אין שום התחלת שכירות, ובכ"ז הרמב"ם כתב שאינה מקודשת מטעם אחר, מפני שלא נתן לה הנאה ממשית בקידושין אלא כמבריה ארי.⁸

דהיינו שמנע ממנה הפסד ממוני ע"י שדיבר עליה לשלטון אבל לא נתן כסף או שווה כסף לשם קידושין. וצ"ע בדבריו שהרי הגמ' בקידושין סג,א ששם מקורו של הרמב"ם הביאה סתירה לדברי המשנה שם מברייתא, בה נאמר רקוד לפני ואקדש אני לך מקודשת, ומדוע באדבר עליך לשלטון אינה

⁸ מדבריו משמע שאם יתן לה הנאה ממשית יכול לקדשה בזה, בכגון רקוד לפני ורוצה לקדשה בהנאה של הריקוד. אפשר לומר שתהיה מקודשת, אע"פ שבגמ' שם רקוד לפני מקודשת רק למ"ד ששכירות אינה אלא לבסוף, וק"ל ששכירות מתחילה ועד סוף והוי כמלוה ואינה מקודשת צ"ל שאם רוצה לקדשה בהנאה שבדבר ולא בשכר הפעולה אפשר דמקודשת. וצ"ע.

וע"ע בתוד"ה המקדש (קידושין נב,ב) שכתב: המקדש ע"מ שאדבר עליך לשלטון מקודשת אעפ"י שלא נתן כלום אלא שעשה לה הנאה. העצמות יוסף שם שואל כיצד נעלם מעיני תוס' דברי הגמ' (סג,א) ששם מעמידים 'והוא שנתן לה פרוטה' וכן פסקו כל הראשונים. ורצה לתרץ דברי התוס' שיש הבדל בין אם אמר לה אעשה עמך כפועל, ששם צריך ליתן לה פרוטה אבל במקרה של אדבר עליך לשלטון, אי אפשר לחלק את הדיבור ולומר שכל מלה שמוציא מפיו ישנו חוב כלפי האשה. ולדברינו אפשר לתרץ את דברי תוס' כך, שאם אמר לה התקדשי לי בפעולה שאדבר עליך לשלטון אינה מקודשת עד שיתן פרוטה ואם קדשה בהנאה מקודשת. וכן מצאתי בספר "שיטה לא נודע למי" קידושין סג,א שכתב לחלק בין אם קדשה בההיא הנאה שאדבר עליך לשלטון שמקודשת לבין אם קדשה בשכר הפעולה שאינה מקודשת.

מקודשת, ותירצה הגמי' שהברייתא כמ"ד ששכירות אינה אלא לבסוף ומתניתין דידן ס"ל שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף.
א"כ רואים שהגמי' מעמידה את דין המשנה בשישנה לשכירות מתחילה ועד סוף דלא כהסברו של המחנה אפרים.

ז. אומן קונה בשבח כלי

בסוגיא ד"עשה לי שירים ואקדש אני לך" (קידושין מח,א) אחת האוקימתות היא דכו"ע ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ונחלקו האם אומן קונה בשבח כלי. לר"מ אומן קונה ומקודשת.

קצוה"ח (חוי"מ שו,ד) דן בהגדרת אומן קונה בשבח כלי ומביא דברי מוהר"ש הלוי (חוי"מ סימן ד) שחוקר האם אומן קונה את השבח בלבד או שקונה גם את גוף הכלי, כיון שמהפך את חומר הגלם לכלי. והעלה שקונה אף בגוף הכלי, והביא ראייה לכך. מדברי תו"ס ע"ז (עה,ב ד"ה אי) שכתב הנותן כלי לאומן גוי לתקנו אין צורך בטבילה, והטעם כיון שאין שמו עליו, לפי זה אם נאמר שהאומן קונה רק בשבח הכלי ולא בגוף א"כ ודאי שאינו חייב טבילה שהרי של ישראל הוא ומדוע כתב את הטעם של אין שמו עליו. ע"כ שסבר שאומן קונה בגוף הכלי ולא רק בשבח.

וכן משמע מדברי רש"י בקידושין (מח,ב) שכתב קנה הכלי עם השבח. אמנם תרוה"ד (סימן שט) חולק וסובר שאומן קונה בשבח בלבד.⁹

נפ"מ העולה ממחלוקת תרוה"ד ומוהר"ש הלוי היא, בביאור דברי ר"מ שסובר אומן קונה בשבח כלי (קידושין מח,א).

⁹ עיין בהמשך דברי קצוה"ח שכתב שאומן הקונה בשבח כלי לאו קונה בקנין גמור להיות כשלו ממש, אלא קצת קנין (יש מסבירים שיש בו שעבוד על הכלי) ויכול בזה לקדש אשה כמו שמצאנו בע"ח קונה משכון לענין קדושי אשה.
אמנם מדברי רש"י בקידושין (מח,ב ד"ה והכא באומן) משמע שקונה קנין גמור שכתב אלא בכלי הוא זוכה וכשמחזרו לו בשכר הקצוב ההיא שעתא כמוכרו לו.

לדברי תרוה"ד, שאומן קונה בשבח הכלי ולא בגוף הכלי, צ"ל שיש בשבח הכלי שו"פ ובוזה מקדשה. ולדברי מוהר"ש הלוי דס"ל שאומן קונה אף בגוף הכלי מספיק שכל הכלי שו"פ אף שהשבח לא שו"פ.

ועיין עוד בפת"ש (אבה"ע קכ סק"ז) שדן בגט שנכתב ע"י סופר האם קונה בשבח כלי ונפק"מ אם חטף הבעל את הגט מידי הסופר וגירש בו האם הגירושין חלים. והביא שם דברי הג"פ שכתב שאומן קונה בשבח הכלי הוי ספיקא דדינא וה"ה לגבי גט. וכתב בשם בנו שאפילו למ"ד אומן קונה בשבח כלי היינו שהאומן הוסיף משלו אבל אם כל המוצרים שייכים לבעל אין אומן קונה בשבח כלי, והג"פ דחה דברי בנו וכתב: שאפילו אין האומן משתתף בהוצאות בכ"ז אמרינן אומן קונה בשבח כלי והטעם כיון שגט מעשה גדול.¹⁰

ולדבריהם צריך להעמיד את הגמ' קידושין מח, א בסוגיא עשה לי שירים כך: לדברי בנו של הג"פ צריך שיוסיף האומן חלק משלו, ולדברי הג"פ אין צורך להוסיף את עשה מעשה של אומנות גדולה, וא"כ כל חפץ שעושה עבור האשה צריכים לבדוק האם מוגדר הוא כמעשה גדול וחשוב.

ה. הלכה למעשה

באבה"ע (לח, יג) נפסק אמר לה התקדשי לי בשכר שאעשה עמך כפועל או שאדבר עליך לשלטון אינה מקודשת שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף.

מדברי השו"ע משמע שאינה מקודשת משום שפסק ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף וממילא מקדשה במלוה.

לפי זה כתב באלף לך שלמה סימן קלד שאם מתנה עם האשה שלא תתחייב לו דמי שכירות אלא בסוף מקודשת.

¹⁰ וע"ש בשם תו"ג שחולק על הג"פ. ובשו"ת חלקת יואב (חוי"מ טז) דחה דברי התו"ג.

ובשו"ע כח, טו כתב אמר לה התקדשי לי בשכר מלאכה זו שאעשה עמך ועשה אינה מקודשת וי"א שהיא מקודשת.

ונו"כ (ח"מ, ב"ש) מסבירים, שפסק ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף ובשתי הדעות המובאות נחלקו האם אומן קונה בשבח כלי. לדעה הראשונה אין אומן קונה בשבח כלי ואינה מקודשת ולדעה השנייה אומן קונה בשבח כלי ומקודשת. הרמ"א הוסיף שאומן קונה בשבח כלי דווקא בקבלן על המלאכה. וצ"ע בדברי השו"ע שכן בחו"מ (שו, ב; שלט, ו) פסק בהחלטיות שאין אומן קונה בשבח כלי, ואילו כאן הביא שתי דעות החולקות.

הד"מ אות ח מסביר את הטור שפוסק כראשונים הרי"ף והרמב"ם שאומן קונה בשבח כלי ובאבן העזר הביא דעה נוספת שאין אומן קונה בשבח כלי משום חומרא דא"א (כ"כ הבי"ח יג וכן פסק הש"ך שלט סק"א).

עפ"ז יש לפרש את כוונת השו"ע, שהחמיר בקידושין משום חומרא דא"א. ועיין עוד בעדי ארזים סקמ"ט (מובא באוצר הפוסקים) שכתב בקידושין כאשר אמר לאשה התקדשי לי בשכר שאעשה עמך שכוונתה להקנות עצמה לא ע"י השבח שמשביחו, וגם הוא מתכוין לקנות באופן המועיל, לכן ישנו חשש יותר שתהא מקודשת ולכן המחבר הזכיר אף דעת המחמירים.

לדעה שהזכרנו שאומן קונה בשבח כלי ומקודשת נחלקו האחרונים האם בשעה שנותן לה את הכלי צריך לחזור ולומר הרי את מקודשת לי.

הבי"ח כתב שצריך לחזור ולומר הרי את מקודשת לי ודימה זאת למסירת גט, שאמירת הרי את מגורשת צריכה להיות בזמן מבירת הגט. ח"מ סקכ"ז כתב שאין זה דבר פשוט וצריך ראייה לדברי הבי"ח. ובט"ז שאל שם מאי שנא מאם היה מדבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה ולא פירש שמקודשת (קידושין ו, א). ולדבריו אין צריך לחזור ולומר הרי את מקודשת לי בשעת מסירת הכלי.